

Anne Boyer

TRDOŽIVA

Razmišljanje o sodobni bolezni

Anne Boyer

TRDOŽIVA

Razmišljanje o sodobni bolezni

bolečina • ranljivost • umrljivost • zdravstvo • umetnost
• čas • sanje • podatki • izčrpanost • rak • nega

Prevedla Miriam Drev

UMco

Ljubljana 2022

Anne Boyer
TRDOŽIVA
Razmišljanje o sodobni bolezni

THE UNDYING
A Meditation on Modern Illness

Copyright © 2019 by Anne Boyer. All rights reserved.
© za Slovenijo UMco, d. d., 2022. Vse pravice pridržane.

Prevod: Miriam Drev
Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Odkrito

Odgovorni urednik: Samo Rugelj
Knjigo uredila: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Depositphotos
Tisk: Primitus, d.o.o.
Naklada: 500 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2022

Knjižno delo je izšlo v okviru programa za leto 2021, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316:618.19-006

BOYER, Anne, 1973-

Trdoživa : razmišljanje o sodobni bolezni / Anne Boyer ; prevedla
Miriam Drev. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2022. - (Zbirka Odkrito)

Prevod dela: The undying
ISBN 978-961-7136-13-5
COBISS.SI-ID 76512003

UMco, d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Čeprav imel deset bi ust, jezikov.

– *Iliada*

VSEBINA

Uvod	9
Inkubanti	19
Rojstvo onkološkega paviljona	55
Bolniška postelja	101
Kako se je izpolnila prerokba	147
Prevara	171
V templju solza, ki jih je točila Giulietta Masina	213
Zapravljeno življenje	253
Bedenje pri mrliču	269
Epilog	291
Končne opombe	303
Literatura	317
Zahvale	323

UVOD

—

-

-

-

—

-

-

-

—

-

-

-

—

-

-

-

—

-

-

-

Leta 1972 je Susan Sontag načrtovala delo, ki ga je namerala nasloviti »O ženskah, ki umirajo« ali pa, »Smrti žensk« ali pa, »Kako umrejo ženske«. V svojem dnevniku je v razdelku »gradivo« navedla seznam enajstih smrti, med njimi smrt Virginie Woolf, smrt Marie Curie, smrt Ivane Orleanske, smrt Rose Luxemburg in smrt Alice James.¹ Alice James je umrla za rakom dojke leta 1982, stara dvainštirideset let in v svojem dnevniku opisuje tumor kot »to odvrtno, granitno snov v moji dojki«.² Susan Sontag jo navaja pozneje v svoji knjigi *Illness as Metaphor (Bolezen kot metafora)*, napisala pa jo je po prestanem zdravljenju lastnega raka na dojki, ki so ji ga diagnosticirali leta 1942, ko jih je imela enainštirideset.³

Bolezen kot metafora ni niti najmanj osebna knjiga. Susan Sontag nikoli ne zapiše »jaz« in »rak« v istem stavku. Pri Rachel Carson ugotovijo raka dojke leta 1960, ko jih ima triinpetdeset, medtem ko piše *Nemo pomlad*, eno najpomembnejših knjig v kulturni zgodovini raka. Avtorica javno nikoli ne spregovori o raku, za katerim umre leta 1964.⁴ Dnevniški zapisi Susan Sontag v času, ko se je zdravila za rakom, izstopajo po svoji pičlosti in redkobesednosti. Kar malega vendarle izrečejo, pa je pojasnilo, kakšna je cena raka dojke za razmišljanje, večinoma

kot posledica zdravljenja s kemoterapijo, ki utegne resno in dolgotrajno okrniti pacientkine umske sposobnosti. Februarja 1976, ko prestaja kemoterapijo, Susan Sontag zapiše: »Potrebujem umsko gimnastiko.« Naslednji vpis sledi več mesecev pozneje, junija 1976: »Ko bom zmožna pisati pisma, takrat ...«⁵

V romanu Jacqueline Susann *Dolina lutk* iz leta 1966 oseba, imenovana Jennifer, po diagnozi raka iz strahu pred mastektomijo – kirurško odstranitvijo dojke – po lastni nameri umre zaradi prevelike doze zdravila.⁶ »Vse moje življenje,« pove Jennifer, »mi je beseda rak pomenila smrt, grozo, nekaj strašnega, pred čimer sem vztrepetala. In zdaj ga imam. Smešno pa je, da se niti najmanj ne bojim raka samega – celo če se izkaže, da me obsoja na smrt. Pač pa se bojim tega, kar bo storil z mojim življenjem.« Tudi feministična pisateljica Charlotte Perkins Gilman, ki so ji leta 1932 diagnosticirali raka, se ubije: »Ljubši mi je kloroform kot rak.«⁷ Jacqueline Susan, ki ji raka dojke ugotovijo pri štiriinštiridesetih, umre za njim leta 1974, istega leta, ko ga diagnosticirajo Susan Sontag.

Leta 1978 raka dojke prepoznajo tudi pri pesnici Audre Lorde, ki jih ima takrat štiriinštirideset. Ona v nasprotju s Susan Sontag besedi »jaz« in »rak« uporabi skupaj, in sicer v svojih znamenitih *The Cancer Journals (Dnevnik o raku)*, ki vsebujejo poročilo o njeni diagnozi, zdravljenju in poziv k boju: »Nočem, da bi bilo to zgolj poročilo o stiski.

Nočem, da bi bilo to zgolj poročilo o solzah.« Zanj je kriza v povezavi z rakom dojke pomenila »bojevnicih dlakocep-ski pregled še enega orožja.«⁸ Audre Lorde umre za rakom dojke leta 1992.

Podobno kot ona tudi britanska romanopiska Fanny Burney, ki pri sebi raka dojke odkrije leta 1810, napiše prvo-osebno poročilo o svoji mastektomiji.⁹ Dojko ji odstranijo brez anestetika. Ves čas, ko traja amputacija, je pri zavesti:

... ne več dni, ne več tednov, pač pa več mesecev nisem mogla spregovoriti o tej strašni zadevi, ne da bi jo malodane prestajala vnovič! Nanjo nisem mogla pomisliti, ne da bi občutila posledice! Bilo mi je slabo, kar bledlo se mi je ob enem samem vprašanju – in celo zdaj, ko je odtlej minilo 9 mesecev, trpim za glavobolom, kadar nadaljujem s to pripovedjo! Ta turobna pripoved pa ...

»Piši aforistično,« zabeleži Susan Sontag v svojem dnevniku, ko preudarja, kako naj o svojem raku piše v knjigi *Bolezen kot metafora*.¹⁰ Rak dojke ni zlahka združljiv z »jazom«, ki bo nemara »spregovoril o tej strašni zadevi«, in »o njej podal klavarno poročilo«. Včasih temu »jazu« naredi konec rak, včasih pa ga predčasno pokonča oseba, katero zastopa, bodisi s samomorom ali z avtorsko trmo, ki ne dopušča, da bi bila »jaz« in »rak« povezana v miselni enoti:

»Ona /prečrtano/ dobi diagnozo raka na dojki leta 2014, stara enainštirideset let.«

ali pa

»Diagnozo dobim /prečrtano/ leta 2014, stara enainštirideset let.«

Romanopiski Kathy Acker ugotovijo raka dojke leta 1996, ko jih ima devetinštirideset. »To zgodbo bom povedala, kakor jo poznam iz prve roke,« se začne njeno neobičajno odkrito poročilo »Dar boleznim«, ki ga je o svojem raku napisala za *The Guardian*: »Celo zdaj se mi zdi čudno. Nimam pojma, zakaj pripovedujem o tem. Nikdar nisem bila jokava. Mogoče kvečjemu zato, da povem, kaj se je zgodilo.« Kathy Acker ne ve, čemu naj bi pripovedovala to zgodbo, a vseeno jo: »Aprila lani so ugotovili, da imam raka dojke.«¹¹ Za njim umre leta 1997, osemnajst mesecev po tistem, ko so ji postavili diagnozo.

Čeprav lahko rak dojke doleti vsakogar, ki ima prsno tkivo, ženske nosijo glavno težo razdejanj, ki jih povzročijo. Pri ženskah z rakom dojke se ta razdejanja kažejo kot zgodnja smrt, boleča smrt, onespobljajoče zdravljenje, onespobljajoči poznejši učinki zdravljenja, izguba partnerja, dohodka in storilnosti, lahko pa se kažejo tudi kot družbena močvara v povezavi s to boleznijo – njena razredna politika, razmejitve na spol in umrljivost na osnovi rasne

diskriminacije, njen krožno ponavljajoči se vzorec zmedenih navodil in surovih prevar.

Če je le malo bolezni, ki so s svojimi posledicami tako katastrofalne za ženske, kot je to rak dojke, je še celo manj takšnih, pri katerih bi bilo trpljenje tako vseobsežno. Te muke ne zajemajo zgolj bolezni same, temveč tudi tisto, kar je zapisano oziroma ni zapisan o njej, in zagato, ali naj bi sploh pisali o njej ali ne, in kako. Rak dojke je bolezen, ki se kaže kot zapleteno vprašanje oblike.

Odgovor na to vprašanje oblike so pogosto med sabo tekmujoče redakcije in razlage teh redakcij ter popravki. Audre Lorde, temnopolta feministična pesnica, popravke pripiše raku, tišina, ki spremlja to bolezen, pa je po njenem vstop v politiko: »Moje delo je, da zasedem te tišine, s katerimi sem bivala doslej, in jih napolnim s sabo, dokler ne zadonijo kot najjasnejši dan in najglasnejši grom.«¹² Pri Susan Sontag, belopolti kulturni kritičarki višjega razreda, gre za prečrtavanje osebnege. V opombi pod morebitnimi naslovi svojega dela, pozneje naslovljenega *Bolezen kot metafora*, je namreč zapisala: »Razmišljati zgolj o sebi pomeni razmišljati o smrti.«¹³

Četrty naslov, ki ga je Susan Sontag imela v mislih za knjigo, ki je nikoli ni napisala, je bil »Ženske in smrt«. Takole pravi: »Ženske ne umirajo druga v prid drugi. 'Posestrimska' smrt ne obstaja.« Jaz pa menim, da se je motila. Pri posestrimski smrti ne gre za to, da ženske umirajo druga

v prid drugi; pač pa za smrt v odsvojeni vzporednici. Pri posestrimski smrti gre za to, da ženske umirajo, ker so ženske. Kvirovska teoretičarka Eve Kosofsky Sedgwick, pri kateri so ugotovili raka dojke leta 1991, v starosti enainštirideset let, je pisala o kulturno pogojenih osupljivih, včasih brutalnih obremenitvah s spolom pri raku dojke. Napisala je, kako je ob svoji diagnozi pomislila: »Drek, najbrž to kaže, da sem pravzaprav res ženska!«¹⁴ S. Lochlann Jain v poglavju »Možočasti rak« v knjigi *Malignant (Zločest)* pa zapiše: »Ena očarljiva diagnozica ti zagrozi, da te bo posrkala tja dol v arhetipsko smrt, s kakršno te lopne žensko telo«.¹⁵ E. Kosofsky Sedgwick je umrla za rakom dojke leta 2009.

Ženske, kakor je menila Susan Sontag, morda res ne umirajo druga v prid drugi, vendar njihovi smrti za rakom dojke ne manjka žrtvovanja. V naših časih »ozaveščenosti«, te dobičkonosne, v rožnati trak ovite alternative za »zdravilo«, nam namreč pojasnijo, da se nam v splošno dobro niti ni nujno odreči svojemu življenju, temveč predvsem dati na razpolago svojo življenjsko zgodbo. Molk, ki je ovijal rak dojke, in mu je nekoč dala besedo Audre Lorde, je zdaj postal trušč osupljivo razbohotenega jezika o raku dojke. V našem času potemtakem ne gre za izziv, kako ubesediti molk, temveč za to, da bi se naučili, kako izoblikovati odpor proti temu hrupu, ki je pogosto uničujoč. Oklevanje S. Sontag in R. Carson, da bi se poistovetili s to boleznijo, je dandanes, ko gre za ženske, ki jo imajo, nadomestila dolžnost, da vselej ostanejo zadržane.

Čeprav se bom morda sklicevala, kakor se je nekoč Kathy Acker, da nisem jokava, pa ta stavek poveže mene in mojega raka dojke v zgodbo, ki je – če že ne jokava – vsaj ideološka:

»Raka na dojki so mi diagnosticirali leta 2014, pri mojih enainštiridesetih.«

Formalni problem raka dojke je potemtakem tudi političen. Ideološka zgodba je vselej zgodba, pri kateri ne vem, zakaj naj bi jo povedala, a jo kljub temu povem. Stavek, vsebujoč »jaz« in »rak dojke«, vstopi v »ozaveščenost«, ki postane nevarna vsenavzočnost. Kot to opiše S. L. Jain, molk ni več največja ovira za to, da bi našli zdravilo za raka dojke, kajti, »povsod navzoči rak se pogrezne v brozgo nenavzočnosti.«¹⁶

V rožnato obarvano pokrajino ozaveščenosti je praviloma pripuščen samo en razred oseb, ki so imele raka dojke: tiste, ki so ga preživele. Tem zmagovalkam pripadajo narativni dobički. Predpostavlja se, da povedati zgodbo o svojem raku dojke pomeni, povedati zgodbo o »preživetju« s pomočjo neoliberalne samokontrole – gre za opis na atom pomanjšane posameznice, ki je ravnala pravilno, se samopregledovala in hodila na mamografije, za pripoved o bolezni, zdravljeni s privolitvijo, pa z vzdržljivostnim tekom, organskimi zelenjavnimi smutiji in s pozitivnim mišljenjem. Kot v svoji pripovedi o raku dojke, *A Darker Ribbon (Temnejši trak)*, poudari

Ellen Leopold, vzpon neoliberalizma v 1990-ih privede do spremembe v pripovednih konvencijah glede raka dojke: »Zunanji svet postane danost, ozadje, na katerem se odigrava osebna drama.«¹⁷

Pisati o sebi ne pomeni, pisati *zgolj* o smrti, temveč, natančneje povedano, pod temi pogoji pisati o vrsti smrti oziroma o mrtvaškem stanju, ki ne more biti dostopno nobeni politiki, nobenemu skupinskemu delovanju, nobeni širši zgodovini. Iz trenutno splošno sprejete literarne oblike raka dojke so izpuščeni z industrijo povezani vzroki za raka dojke, mizogine zdravstvene in rasistične zgodbe in prakse, neverjetna kapitalistična mašinerija dobička ter nesorazmerna razredna razporeditev, ko gre za trpljenje in smrt za rakom dojke. Pisati *zgolj* o sebi nemara pomeni pisati o smrti, toda pisati o smrti pomeni, pisati o vsakomer. A. Lorde je o tem zapisala: »V svojem srcu nosim vtetoviran seznam žensk, ki niso preživele, in vedno ostaja prostor za še eno, mene.«¹⁸

Susan Sontag leta 1974, v letu, ko so ji diagnosticirali raka dojke, v svoj dnevnik zapiše: »Moje razmišljanje je bilo vse doslej preveč abstraktno in hkrati preveč konkretno. Preveč abstraktno: smrt. Preveč konkretno: jaz.« Priznava torej obstoj nečesa, kar poimenuje vmesni izraz: »abstraktno in hkrati konkretno«. Izraz – umeščen medse in svojo lastno smrt, med abstraktno in konkretno – je »ženske«. »S tem pa,« je dodala S. Sontag, »je pred mojimi očmi vzniknil povsem nov univerzum smrti.«¹⁹

INKUBANTI

—

-

-

-

—

-

-

-

—

-

-

-

—

-

-

-

—

-

-

-

1.

Ko tehnik zapusti sobo, obrnem glavo proti zaslonu, da bi si pojasnila morebitne novotvorbe, mreže živcev, drobne osvetljene črke, v katerih je nemara zapisana moja patologija in/ali prihodnost oziroma moj prihodnji konec. Prvi tumor, ki sem ga kdaj videla, je bila temina na tem zaslonu, okrogla, z nje pa je štrlel dolg, nazobčan prst. S svoje mize za pregled sem ga fotografirala z iPhonom. Ta tumor je bil moj lastni.

Da sem bolna, sem izvedela na stičišču kliničnega in občutnega. Oblečena sem bila v isto zeleno majico brez rokavov, odrezane hlače in sandale, ki sem jih nosila vsako poletje – nato pa presenečenje, mračna, prepričljiva strokovna retorika, ki je napolnila klimatizirani prostor, tista resna ženska v sivem kostimu, odločna glede obsodbe, zatem osebna panika, podrobna klinična pojasnila, osupli klepeti z mojimi prijatelji. V moje življenje vstopi raziskovalec, oblečen pedantno kot cel družbeni sektor, in reče, da uvajajo preiskavo o občutkih osebe (mene), kakršnih še ni imela, vendar jih še bo.

Vzeti skupek predmetov in dejanj iz enega sistema in jih prerazporediti v elemente drugega sistema, je podobno vedeževanju. Ptice, ki letijo na sever, vedeževalcu pomenijo,

da bo jutrišnji dan srečen, čajni lističi pa pripovedujejo zgodbo o dveh ljubimcih in tretjem, ki ju bo spodnesel. Ko se to zgodi, je prelet ptic osvobojen pomena »selitve«, ko čaj postane pripovedka o prihodnjem koncu para ljubimcev, pa ni več nekaj, kar bi si želeli piti.

Vzeti stvar ali skupek stvari iz enega sistema in jih prerazporediti v elemente drugega je prav tako podobno diagnozi, ki zbere podatke iz naših teles in tisto, kar je prišlo iz naše notranjosti, prerazporedi v sistem, vsiljen od nekod daleč. Moja bula je nekoč spadala v moj sistem, tisti hip, ko jo je rentgenolog označil za BI-RADS 5, pa je postala tumor, ki je od nekdej doma v sistemu onkologije.¹ Kakor ptice, ki so osvobojene vsebine svojega leta in kakor omejnjeni osvobojeni čaj, je oseba z diagnozo osvobojena tistega, kar je nekoč mislila o sebi.

Biti brez dvoma označen za *bolnega*, pri čemer se brez dvoma počutiš *zdravega*, pomeni treščiti na trda tla jezika, ne da bi ti bila dana vsaj ura mehke negotovosti, v kateri bi, sicer zaskrbljen, nekoliko zajel sapo, ali drugače povedano, *ta hip nimaš rešitve za problem, ta hip imaš natančno ime za življenje, ki se je prelomilo na dvoje*. Bolezen, prej nebrižna, da bi se najavila čutom, zdaj živo žari na zaslonu, tako kot je svetloba zvok, ter postane šifriran, dešifriran, razposlan, analiziran, ocenjen, preučen in prodan podatek. V strežnikih se naše zdravje poslabša ali pa izboljša. Nekoč smo bili bolni v lastnem telesu. Zdaj smo bolni v telesu iz svetlobe.

Dobrodošli v svetu detektorskih naprav, poimenovanih z verzalkami: MRI, CT, PET. Nadeni si naušnike, nadeni si haljo, sleci haljo, roke gor, roke dol, zajemi sapo, izpusti sapo, pusti si vzeti kri, vbrizgati barvilo, vstaviti sondo, jo izvleči, premakni se ali pa se pusti premakniti – rentgenologija spremeni človeka, narejenega iz občutkov in mesa, v pacienta, narejenega iz svetlobe in sence. Tam so tihi tehniki, glasen žvenket, ogrete odeje, filmski piski.

Slika na kliniki ni slika; je *slikovna obdelava*. Nas pa, ki nas valovanja in ustavljanja sonografskih valovanj, svetlobni triki in osvetlitve, lesketajoča se vbrizgana barvila spreminjajo v paciente, lahko zaradi vednosti in avtoritete, ki nam je bila podeljena s pooblastilom univerzalnega telesnega zakonika, zdaj imenujemo *slikovne obdelančke*. »Pridite s polnim mehurjem,« slikovnim obdelančkom po telefonu naročijo tehniki, ki si želijo preiskati našo zanimivo notranjost. Sonograf, ki je zmožen v maternici neke osebe zaznati novo življenje, lahko tam zazna tudi embrionalno smrt.

Ljudje zdrsnemo v bolezen in naša bolezen pade pod trdo roko znanosti, pade na steklo objektiva zanesljivih mikroskopov, zdrsne v prijazne laži, zdrsne v pomilovanje in v odnose z javnostjo, drsi po novih straneh, ki jih odpre brskalnik, in po novih knjigah na polici. Potem je tu to telo (moje telo), ki ne premore čuta za negotovost, življenje, ki se razpoči pod tujim strokovnim izrazjem onkologije, nato zdrsne v razpoko tega jezika.

Obstajajo ljudje, ki se v svojem telesu počutijo slabo in glede tega ne storijo ničesar, in obstajajo ljudje, ki se v svojem telesu počutijo slabo ter svoje simptome predajo preiskovalnim aparatom in obtičijo pri tem. Obstajajo pa tudi ljudje, ki si lahko privoščijo, da s svojimi nadlogami zakrožijo med strokovnjaki, in ti jim bodo postavili konkurenčne diagnostične predloge. Ta skupina ljudi sledi nizu simptomov v smeri obljube, prosi za preiskave, prevprašuje odgovore, prepotuje velike razdalje, da bi obiskala specialiste, ki bodo nemara znali prepoznati, kaj je narobe z njimi.

Če simptomi krožijo dovolj dolgo, je morda dopuščeno, da skupek nevšečnosti dobi ime: bolezen, sindrom, občutljivost, iskalni izraz. Včasih je to dovoljšnje zdravilo – kakor da bo spet vse v redu, če jih bomo poimenovali. Včasih pa je beseda, s katero človeku omogočijo poimenovati njegovo trpljenje, edino zdravilo, ki obstaja zanj.

Na svetu, kjer se tolikšno število ljudi počuti tako slabo, obstaja skupno, neoznačeno in nedoločno stanje slabega počutja, ki, če nič drugega, omogoči vsaj članstvo v skupnosti neopredeljivega. Neugodje, ki potrebuje diagnozo, oblikuje občutljivo pokrajino čudnih bolečin in telesnih vnetij, katerih pa kategorija *bolezni* ne obrzda. Bolezen,

ki nima imena, je tista vrsta bolezni, ki ohranja človeka v napetosti ali ostaja na ravni skupnega ali pa jo odrinejo v soseščino psihiatrije.

Telo v skrivnostnem neugodju se razkrije zdravstvu v upanju, da bo naletelo na slovar, s katerim bo nato lahko v zameno izrazilo svoje trpljenje. Če trpljenje ne naleti na zadovoljiv jezik, se morajo tisti, ki to trpljenje prenašajo, povezati med sabo, da bi ga iznašli. Bolniki, ki pa nimajo diagnoze, so razvili slovstvo neimenovane bolezni, tudi njeno poezijo in pripoved o svojem iskanju odgovorov. Izpopolnijo diete v odziv na tisto, kar zdravstvu spodleti, in preizkušajo omejitve življenjskega sloga, v tej mešanici prefinjenega prehranjevanja, izboljševalnih zaščit in krožnih strokovnih pregledov pa zdravje oziroma bolehnost odtava od dopustnih meja zdravstva ter se upre obojemu, bolezni in zdravilu.

Rak ima po drugi strani navado, da se le poredkoma pojavi nenapovedano. Rak pride na valu specialistov in specialističnih tehnologij. Prispe prek nadzora in ugotovitve, ki jo izreče stroka. Lastni čuti nam o naši bolezni ne povejo skoraj ničesar, toda zdravniki zahtevajo od nas, naj verjamemo, da nas nekaj, česar ne moremo ne videti ne čutiti, lahko ubije, mi pa se jim uklonimo.

»Pravijo mi,« me je nagovoril starec v sobi za kemoterapevtsko infuzijo, »da imam raka,« je zašepetal, »ampak jaz nisem čisto prepričan.«

Toda vedeli smo, da je nekaj narobe, da je s svetom nekaj narobe (katastrofalno), da smo v zablodi (katastrofalno), da je nekaj (marsikaj) katastrofalno narobe prav povsod.

Bili smo bolni v blišču brezhibnega zdravja in brezhibno zdravi v bolnem svetu.

Bili smo osamljeni, vendar nezmožni vzpostaviti vezi, ki bi bile nujne za odpravo naše osamljenosti.

Bili smo izmučeni od dela, vendar opiti s svojo delavnostjo.

Mislila sem, da sem zbolela (v nekem smislu), da boleham (na duhu), da se sesedam v napadu faustovstva na svetu, ki sklepa kupčije s hudičem.